

**Bódy Zsombor (szerk.):
Háborúból békébe: a magyar
társadalom 1918 után
Trianon-dokumentumok és -tanul-
mányok. MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont, Történettudományi
Intézet, Budapest, 2018.**

A történettudomány bioritmusára rendkívüli hatást gyakorolnak az évfordulók. A jelenség persze nem új keletű, és bizonyosan kevésbé volna meghatározó, ha a történetzakmai munka anyagi forrásait elosztó mindenkori szerveket nem a történelem ünnepnapjára befolyásolná elsődlegesen. Am a tudományos infrastruktúra illetően alakulásának miérettjeire ezúttal sem kísérünk meg válaszolni, akkor sem, ha részben ez magyarázza az alábbiakban ismertetendő tanulmánykötet születését.

A magyarázat másik része kevésbé magától értetődő, hiszen a *Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után* olyan áttekintések gyűjteménye, amelyek szerzői nem a közéleti diskurzusokban kerek évszázada vitákat gerjesztő politika- és diplomáciatörténeti eseményeket kívánták újra, új fűszerezéssel feltálni. A kötet elsősorban társadalom- és gazdaságtörténeti szempontokat érvényesít, azaz a *Trianon* gyűjtőnéven ismeretes, számtalan alkalommal és számtalan következtetéssel előadott eseménysor kulisszái mögé kalauzol. Tehát olyan „felszín alatti” folyamatokra derít fényt, amelyek ugyan nem oly látványosak, mint egy politikusi gesztus (lásd például Apponyi Albert sokat emlegetett, ám semmiféle békeszerződés-módosító hatással nem bíró beszédét, vagy Károlyi Mihály kápolnai földosztását), de az 1918 után történeteket alapvető módon befolyásolták – vagy rövid, vagy hosszú távon.

A rövidebb távon érvényesülő gazdaságtörténeti mozzanatok közül a központi pénzgazdálkodás összeomlását, a jóvátétel kérdését és az infláció megfékezésére tett heroikus, bár többször kudarcba fúló kísérleteket tárgyalja *Pogány Ágnes* (*Az állami pénzügyi politika Magyarországon, 1918–1924*); *Nagy Péter* a Trianon historiográfiájában eddig csak marginálisan emlegetett, a nemzetközi eseményekben és a magyar hétköznapiakban azonban egyaránt jelentős szerepet játszó energiagazdálkodási armageddönt beszéli el (*Harc a szénhiány ellen: A szénkormánybizottság működése Magyarországon, 1918–1924*); *Klestenitz Tibor* pedig a médiatörténetbe nyújt betekintést a világháború és Trianon meghatározó interpretálóinak szemszögéből (*Sajtó és újságírás Trianon árnyékában*).

Az az olvasó, aki a hajdan Magyarország éléstáranak aposztrofált Bácskában lapozza föl a kötetet, sejtethetően megkülönböztetett érdeklődést tanúsít majd *Csikó Tamás* dolgozata (*A parasztság „forradalma” 1918-ban*) iránt. A magyar vidék tekintélyes hányadára kiterjedő, a háborúból hazatért, helyüket nem találó parasztkatonák főszereplésével színre vitt drámai eseménysor a Trianon-kutatás egyik legnagyobb felfedezéseként hat, még úgy is, hogy már ismerjük *Hatos Pál* Csíkiéhez hasonlóan érdekesítő beszámolóját (*Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története, 1918*). A sokféle célpont, de legfőképp a „nadrágosok”, „urak” és a háborúban tovább vagyonosodó, a háború terheit ellenben kevésbé viselő csoportok elleni erőszak és ugyancsak véres elfojtása új és érzékletes képet fest a vereség következményeiről, friss magyarázat felé terelve a „miért nem fejtett ki Magyarország szervezett katonai ellenállást a megszállókkal szemben” kérdésre. (Amely kérdésre egyébiránt *Révész Tamás*nak a szintén a *Trianon100* kutatócsoport által gondozott monográfiájában lelhetünk részletes választ: *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben, 2019*.) Az agrárvidékek e forrongása a bácskai, tehát agrárvidéki olvasó számára azért lehet kivételes jelentőségű, mert a Trianon előtti és utáni Magyarország számbelileg legmeghatározóbb tömege, a paraszti társadalom rendszerint a történeti figyelem periferiáján marad. A Csíki-tanulmány kivételével a parasztságról csak közvetett módokon esik szó a jelen tanulmánygyűjteményben is, ami egyszersmind azt is jelzi talán, hogy a vélt vagy valós progresszió letéteményeseit historiográfiai előnyben részesítő, város-avagy városodás-központúnak is mondható társadalomtörténeti sodorhagyományai milyen erősek.

A világháborús és a háború utáni évek élelmiszeri problémáival foglalkozik a kötet szerkesztő *Bódy Zsombor* (*Élelmiszer-ellátás piac és kötött gazdálkodás között a háború és az összeomlás idején*). Úgy tűnhet, elbeszélése rövidebb távon ható eseménysort prezentál azzal, hogy a háborúba lépés után hamar gondot okozó élelmiszer iránymutatását magukhoz ragadó központi szervezetek (együtt)működési nehézségeit tárgyalja. Bódy azonban e történet hosszú távú hatásaival szembesít, amikor rámutat, hogy az élelmiszer-ellátás gazdaságilag ellenérdekelt felei, a paraszti termelők és a városi fogyasztók közötti feszültség korán politikai színezetet nyert, megvetve egy, meglehet, máig tartó szembenállás alapjait.

Hosszabb távon érvényesülő folyamatokról számol be *Koloh Gábor*, aki a demográfiai

adatokból a háború után természetesnek tekinthető házasodás, majd születés számbeli „kilengésen” túl nem regisztrál izgalmas fordulatokat a népesedés lassú menetében (*Magyarország demográfiája és az első világháború*). Ugyancsak egy hosszabb történet pillanatfelvételének tűnik a lakhatás korabeli diskurzusa, amit *Nagy Ágnes* elemez (*Korlátozott lakásfogyasztás: lakhatási intézmények és képzetek a háború árnyékában*). Manapság is ismerős vélemények és ellenvélemények ütköznek *Sárai Szabó Katalin* tanulmányában, amely a háborús nőtörténet egy igen tanulságos fejezetét, „a dolgozó nő felemelkedését” beszéli el, fókuszában a témáról folytatott nyilvános vitákkal (*A munkavállaló nő az első világháború után*). Talán nem csak a jelen bácskai olvasó tudna meg szívesebben többet az úgynevezett őstermelésben érdekelt, azaz örökön „munkavállaló” parasztnőkről, akik a kereső női lakosság 56,2%-át tették ki... (264. oldal).

A Trianon-kutatás hosszabb távon is alighanem egyik legfajszúlyosabb újdonságáról szerezhethünk tudomást *Tomka Béla* kutatásából, aki nem elégszik meg a békeszerződés vonatkozó passzusainak idézésével, hanem európai kontextusban, GDP-alapon következtet Trianon gazdasági hatásaira (*Az első világháború és a trianoni béke gazdasági hatásai Magyarországon*). E hatások meglepően szolidnak mutatkoznak, a bajok ugyanis elsősorban a világháborúból, semmint a békeszerződésből adódtak – köszönhetően annak, hogy a korszakban már nem a nyersanyag-hozzáférés és a mezőgazdaság volt a gazdasági fejlődés motorja. Azaz a területvesztés (gazdasági szempontból!) nem súlyosbította Magyarország gazdasági lemaradását. Az ország fejlődési íve viszonylag gyorsan visszatért

a háború előtti pályára, és a két háború közötti gazdaság lényegében ugyanazokkal a problémákkal szembesült, amelyekkel Nyugat-Európa vagy a szűkebb régió.

E következtetés „természetesen” a trianoni Magyarországra vonatkozik. A bácskai olvasó ezért akaratlanul is eltűnődik, milyen fejlődési ív rajzolódna ki az elcsatolt országrészek gazdasági mutatóiból, különösen, ha észrevesszük, hogy a gazdasági-társadalmi fejlettség 1910-es szintjeit feltüntető országtérképen Bácska egyértelműen a fejlett régiók közé tartozik (*Ablonczy Balázs: Ismeretlen Trianon: Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921, 2020, 214–215*). Erre azonban csak egy újabb kutatás adhatna feleletet, amelynek a gondja gyaníthatóan egy bácskai történetíróra marad. Ha marad még a fajtájából.

Baráth Katalin

Ismeretlen trianoni történetek Ablonczy Balázs: Ismeretlen Trianon, az összeomlás és a békeszerződés története, Budapest, 2020.

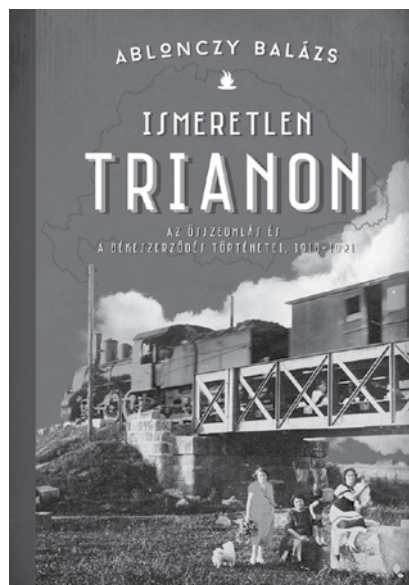
Ablonczy Balázs az MTA – Lendület Trianon 100 kutatócsoport vezetője új könyvében a saját és a kutatócsoport kutatásainak eredményeit foglalja össze olvasható formában a nagyközönség számára. Kötetének utolsó fejezetében nyomatékossítja is a kutatás témáját: „beszéljünk arról is: milyen volt valójában ez a békeszerződés”. Ennek megfelelően, a kötetben szó esik arról, hogy Trianon hogyan érintette az egyes társadalmi rétegeket, emellett magyarázatot kapunk az 1918 és 1921 között történtekre. A szerző a bevezető fejezetben a könyv kettős célját domborította ki: egyrészt, bemutatni hogyan élte meg a magyar társadalom az 1918–21 közötti időszakot, másrészt az események kronologikus bemutatása helyett érzékelteni „a nagypolitika dilemmáit és döntési kényszereit”. Alapvetően e kettősség vonul végig a kötetben. Az úgynevezett nagypolitika eseményeiről számol be a munka 6. (*Vigyázó szemek*) és 7. (*Kisbiodalmak születése*) fejezetében.

A *Kérészállamok* című fejezet azon ideiglenes államalakulatok létrejöttének körülményeit ismerteti, amelyekre 1918–21 között került sor az ország peremvidékén helyi vagy külső aktivisták munkálkodása révén. Az akkor létrejött 13 állam között megemlíti a Bánsági vagy Bánáti köztársaságot is, mely az első létrejött kérészállam valamint az utolsó egyikét, a Baranya-Bajai Szerb Magyar Köztársaságot is, mely a bajai

háromszög révén a Bácskához kapcsolódott. A *Függetlenség keresés* című fejezetben, a Tanácsköztársaság története között olvassuk, hogy Marko Petrović budapesti délszláv megbízott 10.000 délszláv honost szándékozott a fővárosból hazaszállíttatni. Nézete szerint ugyanis, mindenki délszláv honosnak számított, aki a Versec–Fehértemplom–Nagykikinda–Szabadka–Baja–Siklós–Alsómiholjac vonaltól délre eső területekről származott. Böhm Vilmos hadseregarancsnok kifogásolta, hogy a délszláv állampolgárságot ennek alapján határozzák meg.

A fővonalat ebben a könyvben is az erdélyi és felvidéki történetek képezik, de azért a Délvidék is megfelelő helyet kapott benne. Az *Erőszak háromszor* fejezetben az Újvidék melletti vagonfosztogatókról és a szerb megszállásról esik szó. Az új délszláv állammal és a párizsi békekonferenciával a *Kisbiodalmak születnek* című fejezet foglalkozik. A délvideki vonatkozásokat leginkább az e-könyv olvasók tudják ellenőrizni, hiszen a kiadvány végén nincs helynévmutató, csak névmutató. Említésre méltó néhány ismertebb, délvideki vonatkozású név is. A bácskaiak közül, többek között megtaláljuk jeles írónk, Kosztolányi Dezső nevét, akárcsak Baja 1919. évi polgármesterének, Vasa Dolinkának, azaz Dolinka Vazulnak a nevét is. Ő a Bácsország olvasói számára nem ismeretlen, akárcsak egykori katonatársa Meskó Zoltán sem, az egykori Károlyi-kormány által kinevezett kormánybiztos.

E könyv a 20. századi történelmi és társadalmi traumáink közül foglalkozik a szülő- vagy lakóhelyüket elhagyni kényszerülő menekülők történeteivel is, amely a világháború utáni időkben „elmondatlan történet” maradt, hiszen nincs irodalmi feldolgozása a nemzeti kánonban. Nos,

Ablonczy a vagonlakók kapcsán olyan érdekességeket mond el, hogy például, József Attilának azért kellett hazafias dolgozatot írnia a vagonlakókról, mert tanára Galamb Ödön pancsovai menekült volt.

A *Szén, spanyol, cipőtalp* című fejezet a gazdasági összeomlás érzékeltetésével vizsgálja Trianon következményeit. Megfontolandó fejezetvégi megállapítása: „A békeszerződés legnagyobb gazdasági veszteségei tehát nem azok, amelyekre gondolni szoktunk és amelyeket az érettségi tételek számonkérnek. Az összeomlás korának jelentősége a folyamatosság megszakításában, a hátrányok felerősödésében, az értékstruktúrák felbomlásában van. Ezt a korszakban is részben így élték meg – ez adta az összeomlás érzetét, nem pedig a mangán- vagy lignitbányák hiánya volt a szomorúság oka. A legfőbb veszteség az ember volt: egy tízmilliós nyelvi közösség – a magyar – feldarabolása legalább négy nagy részre, minden harmadik magyar határon túlra kerülése. Ez volt Trianon tragédiája, nem a nyersanyagok elvesztése. Sót, szén, fát, rezet, vasat lehet venni; embert nem.”¹

A könyv számos Trianonnal kapcsolatos kérdésre ad választ. Az új – vagy újralfedezett – ismeretek mellett a trianoni békeszerződés és annak következményeivel kapcsolatos ismereteink átgondolására is készlet, arra, hogy más látószögből is értékeljük a Trianonnal kapcsolatos emlékeinket, ismereteinket, hiszen Trianon a mindennapjaink része. A könyv egyszerre szól a nagyközönséghez és a tudományos szakmához is.

Fábián Borbála

Ügyvédi aktákban rejlő sorsok, élettörténetek Várady Tibor: Mi történt Écskán? Forum, Újvidék, 2019

E dokumentumregény voltaképpen egy trilógia harmadik része, amely témák és történetek vonatkozásában gazdag, egyedülálló forrásból táplálkozik: a tekintélyes nagybecskereki Várady ügyvédi iroda jó egy évszázadot átívelő iratanyagából. Tehát hiteles ügyvédi meg bírósági aktákból, amelyekből érdekes és furcsa emberi sorsok és élettörténetek bontakoznak ki. Jelen kötetben (akárcsak az előző kettőben is) a szerző igen jó érzékkel válogatott (és dolgozott fel) rendhagyó, életizű, váratlan fordulatokban gazdag történeteket, amelyeken keresztül az adott kort is bemutatja. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy rendhagyó

¹ Ablonczy Balázs: *Az ismeretlen Trianon*, Budapest, 2020. 222.